

Er zijn we allen
moet worden,
we ook allen
och dadelijk de
atsen, dat een
zijn bezuiniging
stukje volks-
in algemeene
staan beneden
kan het dienstig
o wat die plan-
en welke ge-
derwijs is voor
van de ouders,
g kunnen reke-
zuin wordt ge-

ankelijke punten
nen, de scholen
lager getal leer
150 in grootere
menige plaats
in dit opzicht
Er zijn streken,
e omwonenden
chouwd. Zoo'n
ting. Ze is met-
satiepost. Hier
cholen moesten
en. Beter ware
oor het onder-
hien kan het
aan te vullen,
heidswege gaat

positie, die aan
ool zal worden
school. De wet
an als leerende
th al oefenende
straks na zijn
ht in de school
de volledig be-
te taak worden
ift heeten, zeer
en uitzicht op
mag koesteren,
ersplaats voor
ruimte maken.
llen nog altijd
zou een kansje
neen, aan hun
de bodem in-
ngsplan, waarin
len aangeboden
ene stemming
en aard, dat zij
n drukken op
er de jongeren,
taak van onze
den last alleen
er toe komen,
eken, wat ook
salarislast in
et heel die last
over het heele
enten missen;
et lager plan,
rden gebracht
gesmeed voor
s. De toevloed
atuurlijk. Daar
men plotseling,
kon dat weten.
cholen en weel
opleiding zijn.
opleiding, die
in daarvan is
kan het gebil-
kele jaren de
orden geremd.
orden gegeven,
voor overvloed
wekelingen is
behoefte aan
ons volk. Het
de regeering
tekort is. En
van overtuigd,
hollen met alle
moeten worden
en nemen met
al geprobeerd
maar school-
geering hebben
hier een be-
e oogen voor
wanneer we
mstandigheden
achte op heel

het terrein van het onderwijs geldt: we moeten klaar staan, om op te nemen, wat de overheid moet loslaten. En ik ben overtuigd, dat dit niet alleen maar verlies zal beteekenen. Integendeel. Hoe meer weer het onderwijs in zijn geheel zaak wordt van de ouders, van de maatschappij, hoe beter dat zal zijn. We waren te veel gewend aan leunen op staatszorg. De staat wordt te arm. Maar daar mogen wij het onderwijs niet onder laten lijden. Dan moeten we onze volkskracht in. Als we voor elke verzorging, die de overheid moet loslaten, weer een stukje vrijheid terug krij- gen, dan valt er winst te boeken. Zijn we daarvoor klaar?

Gr.

G. MEIMA.

Het Haagsche manifest.

Ds Boeijsing schrijft in „Haarlemsch Kerkblad“:

Het ware zeker wijzer geweest, bijaldien deze kerke- raad meende iets te moeten doen, zijn wensch zonder eenige ontijdige publiceerling, in vertrouwelijk schrijven aan de geroepen instanties mee te deelen. Want de vrees, die ik uitsprak, begint nu reeds uit te komen.

Men heeft bedoeld olie op de golven te werpen. Doch het wordt al olie in het vuur.

In een breed betoog, dat heusch niet de Haagsche klachten omzeilt, doch er rechtlijnig op ingaat, werpt Prof. Schilder in „De Reformatie“ zijn bezwaren op, die hij ook grondig argumenteert.

Zijn slagen zijn daarbij zekelijk raak, al geeft hij ook aan zijn stuk de makke titel: „In raadselen“.

Ds W. W. Meynen oordeelt in „Dordtsche Kb.“:

In „De Reformatie“ schrijft Prof. Schilder, dat hij wandelt in raadselen ten opzichte van den inhoud van den brief van den kerkeraad van Den Haag-West, want ook de predikanten dier kerk hebben polemieken gevoerd over dezelfde onderwerpen, als waarover hij het deed en doet, en nu wordt door hen daarover afkeuring uitgesproken.

Ook zijn dit geen abstracte onderwerpen, maar vragen, die onder ons volk leven en behandeling verschenen.

Wij zijn het daarmee, zooals wij reeds schreven, van harte eens; alsook wat betreft het feit, dat het hier niet alleen Theol. professoren geldt, maar ook anderen, zoodat men met het zich wenden tot de curatoren en deputaten voor 't verband, niet allen bereikt, — stel al, dat deze curatoren enz. de zaak ter hand namen, — die bereikt moeten worden.

Ook daarmee zijn wij het eens, en ook nog om andere redenen vreezen wij dat men met het zich wenden tot deze adressen niets bereikt.

Eén opmerking heeft Ds Meynen nog: het antwoord van „De Reformatie“ sprak niet over den „toon“, en deze zou de Haagsche hoofdzak zijn. Nu is 't ons niet mogelijk geweest, in het Haagsche stuk een hoofdzak te ontdekken. Overigens sprak ik wel degelijk over dien toon. Wat zal men ervan zeggen? Sommige lezers denken, dat een schrijver net zoo is als zij zelf; zij denken aan een persoon, waar de schrijver aan de zaak dacht. Concrete uitspraken over een zaak worden dan door sommigen als scherpe disqualificaties van een persoon gezien. Overigens vind ik „zonder meer“ die heele toon-kwestie vrij onbetekenend als kwestie: meent men nu heusch, dat 't erg is, wat iemand op papier durft zetten? Wat niet op papier komt, dat is erg, als men 't niet durft laten drukken. En ook algemeene frasen zijn erg. De toon van het Haagsche stuk zelf was „erg“. Gelijk ook die van het stukje van Ds Meynen, die een onbekende laat vertellen, dat er ketterijacht geschiedt, en — nota bene — laat klagen, dat onze mannen (wie zijn dat?) zich niet aangeorden. Die toon deugt niet; want Ds Meynen zal deze beweringen wel niet met bewijzen staven, en de kerk mag alleen konkreet spreken. Er is inderdaad hier en daar een valsche toon: de fluweelen toon is de ergste, want die is wereldgeijkvormig. Het is de groote vraag, of iets waar is; en of bespreking ervan belang heeft. Het is niet de toon, die de muziek, doch het is de muziek, die den toon „maakt“. Prof. Hepps spreken van epigonen is juist, en ontdekkend, als hij deugdelijke argumenten heeft. Anders is 't om 't ontbreken daarvan verkeerd. Prof. Kuypers spreken van verdachtmaking is ontdekkend, als 't waar is; anders is 't om 't niet-waar zijn verkeerd. Mijn spreken van „wij kennen elkaar“ (Ds Meynen wijst op deze drie voorbeelden) beteekende alleen: een antwoord zal Prof. Hepp (in zake de pluriformiteit) van mij zeker verwacht hebben, want we zijn voor elkaar geen onbekenden. Laat men a r g u m e n t e n geven, en voorts bedenken, dat het geloof en de hoop en de liefde het bloedarme, bleke salonwoord als goddeloos, wijl onbewogen, of simuleerend, verwerpen bij voorbaat. „De tegenstelling Kampen—Amsterdam begint weer te werken“, — zoo laat Ds Meynen een ongenoemde ander zeggen. Dat kan waar zijn, maar dat ligt dan niet aan die schrijvers, naar wie Den Haag wijst, doch aan ook schrijvende en lezende verminkers van de door hen aangeraakte problemen. De ellende begint bij de probleem-verschuiving.

De heer H. Algra merkt in „Leeuwarder Kb.“ op:

Men kan, zonder zich nog uit te spreken over de vraag, of deze vrees gegrond is, toch vragen, waarom deze brief terstond in de Nederlandsche Dagbladen is gepubliceerd. Als er vredespogingen moeten worden

aangewend, doet men toch beter, met eerst maar eens met een vertrouwelijke samenspreking te beginnen. Nu heeft het er den schijn van, dat men heel Nederland er bij roept: kijk, wij maken ons op, om een einde te maken aan twistgesprekken tusschen onze Hoog-leraren. ...

Kerkeraden moeten hun uitgaande brieven maar zoo weinig mogelijk in de krant zetten.

Dezelfde auteur schrijft alsnog in het zelfde blad:

Toen de Haagsche kerkeraad zijn vredesbrief schreef, is Dr Dijk waarschijnlijk niet aanwezig geweest. Ik maak dat op uit den inhoud van den brief. Die brief wil ons n.l. doen gelooven aan een tegenstel- ling tusschen voorheen en thans. Vroeger waren er wel discussiën tusschen de geleerden over theoretische vraagstukken, maar de gemeente werd er niet in be- trokken. De heeren deden het onder elkander af. Maar tegenwoordig worden allerlei vraagstukken voor het forum van de gemeente behandeld. Dat wekt onnoo- dige onrust.

Ik weet bijna zeker, dat Dr Dijk niet bij het concipiëren van dezen brief tegenwoordig was. Want hij heeft een doorwrochte studie geschreven over den strijd tusschen infra- en supralapsarisme in Neder- land. Ook een vraagstuk, dat voor de doorsnee-ge- meenteleden te hoog ligt. Maar Dr Dijk weet best, hoe in allerlei pamfletten voorheen dergelijke vraagstukken wel degelijk in openbare discussiën werden behandeld.

En de heeren gingen mekaar vroeger niet al te zacht- zinnig te lijf. Wie wil klagen over de hevigheid van de debatten in onze dagen, moet niet zijn klacht vergezeld doen gaan van smachtende blikken naar een zooveel vrediger verleden. Dan kent hij de geschiedenis niet. Juist wie van geestelijke hanegevechten houdt, zal in de strijdschriften van de vaders, die zooveel meer geprezen dan gekend worden, zich af en toe in hooge mate kunnen verlustigen. Ik vrees, dat hij „De Refor- matie“ flauwe kost zal gaan vinden, als hij aan die oude pamfletten verslaafd is geraakt.

Overigens is het duidelijk, dat Dr K. Dijk niet buiten het kerkeraadsstuk staat. De heer Algra zal 't dan ook wel ironisch bedoeld hebben.

Men geve ook zijn volle aandacht aan wat Dr J. v. Lonkhuyzen opmerkt („Geref. Kb. Sch. Duiveland“):

Ik weet niet of het herderlijk schrijven van den Haagschen kerkeraad omtrent de perspolemieken ook mij aangaat. Eerlijk gezegd, mag ik wel een flinke discus- sie over iets van beteekenis, waarover onder ons verschil van gedachte bestaat. Dat is bewijs van le- ven. En dat kan verder brengen. Mits de discus- sie broederlijk geschiedt, in elk geval fatsoenlijk. En niet om het punt in kwestie heengaat. En daar zit de fout. Niet in de polemieken, maar in de wijze van pole- mieken.

Onze publieke opinie moet zonder verschoonen zulke debaters, wie dan ook, op hun fout wijzen. Dan kren- gen zij een los, en kwam er genezing.

En wat de zaak in genoemd schrijven van Den Haag-West aangaat, wat is de bedoeling? Wij hebben uit den treure zoeken te praten. Maar men wilde niets, we kregen geen kans om te praten, er was geen be- geerte om onze bezwaren te hooren, of daarop in te gaan. Een der Haagsche predikanten, onderteekenaar van deze motie, weet dit, hij heeft nog pas op ons verzoek een poging om tot praten te komen, gedaan, maar zonder resultaat. Is 't dan wonder, dat als men niet binnen deuren praten kan, dat men dan zijn stem verheft op de straten en roept: Doe mij recht tegenover mijn tegenpartijders.

En nu zegt men: naar binnen om te praten. En men weet, dat men daar niet aan wil. Is de bedoeling van het stuk misschien dat de beide genoemde colleges tot praten zullen brengen? Maar met wat hoop kan men dit zeggen? Of, dat ze tot praten zullen dwingen? Dat zou het moeten zijn, als er ooit van praten komen zou, na alles wat geprobeerd is. Maar op wat grond dwingen?

Maar, indien dit de bedoeling is, waarom dan het gepubliceerd? Dan had men 't zonder publicatie tot de beide betrokken colleges moeten zenden. Is de bedoeling wellicht — en dat maak ik er uit op — een algemeen vermaan uit te reiken? Maar dan treft men de onschuldigen met de schuldigen. En dat mag niemand doen, en een kerkeraad zeker niet.

Schuldig of onschuldig, dat is het punt waarop men in moet gaan.

En daar glijdt men liefst maar over heen.

Ik cursiveerde hier een enkel woord. Men vindt daar- in één van de redenen gemeld, waarom „ingewijden“ zich zoo bedreoven over dat Haagsche stuk.

„De Wachter“ (Ds Rietberg en Ds Feenstra) merkt op:

Ligt het in de lijn, indien deze twee colleges erop ingaan? De kerkeraad van Den Haag-West is er zelf niet geheel gerust op; want hij vraagt aan genoemde colleges: „om, zoover dit met Uw bevoegdheid overeen te brengen is“ iets te doen, dat de polemieken in onze bladen anders worde.

En het zal inderdaad wel moeilijk zijn aan te too- nen, dat het ingaan op hetgeen Den Haag-West in zijn schrijven vraagt, behoort tot de bevoegdheden van beide aangeschreven colleges.

In de „Regeling van het Verband tusschen de Ge- reformeerde Kerken in Nederland en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit te Amsterdam“ is van een bevoegdheid der Deputaten, zooals Den Haag-West die verwacht niets te lezen.

De Regeling geeft aan de Deputaten niet de bevoegd- heid zich ook te bemoeien met den persarbeid der hoogleraren en hun wijze van perspolemieken.

De aangewezen colleges hebben natuurlijk niets met deze kwesties te maken.

Vervolgens schrijft „De Wachter“:

Dit brengt ons op den inhoud van het Haagsche schrijven. Hoeveel hartelijke en gevoelvollen woorden daarin staan, toch moet gezegd worden, dat de groote fout is: de algemeenheid, die niets concreets zegt.

Even later:

Toen Dr K. Dijk van Den Haag-West in „De Haagsche Kerkbode“ zijn uitstekende artikelen schreef tegen de brochure van Ds Both, kourde hij het in Ds Both zoo scherp mogelijk af, dat deze kwam met allerlei algemeene beschuldigingen tegen onze kerken. Toen schreef Dr Dijk, dat dit niet mag, dat men man en paard moet noemen, dat men moet zeggen: toen en toen heeft die kerkeraad, of classis of synode verkeer- de dingen gedaan. Hiermee stemmen wij geheel in, en wij verwachten, dat de kerkeraad van Den Haag-West het ons niet kwalijk zal nemen, wanneer wij hem aan deze uitspraak van Dr Dijk herinneren. De kerke- raad komt met beschuldigingen (want wij mogen het niet anders noemen). Maar die beschuldigingen wor- den geuit in zeer algemeene termen, zonder positief aan te geven wat bedoeld wordt.

Eindelijk:

Nu zou misschien kunnen tegengeworpen worden: zooiets zegt men niet publiek! Maar dan ligt daarin ook het vonnis over heel den brief van Den Haag- West. Als men niet publiek zou kunnen zeggen, wie en wat men bedoelt, dan gaat het toch zeker niet aan, om zoo maar in het algemeen zulke ernstige beschul- digingen uit te spreken.

Ds J. van Herksen oordeelt („Geld. Kb.“):

Er zijn toch dingen in deze zaak, die mij bevreem- den.

Waarom zich niet rechtstreeks, althans in eerste instantie, met dergelijke vriendelijke terechtwijzing, tot de betrokken broeders, wier debat men op het oog had, gewend?

Of, indien men meende, dat deze en gene vriende- lijk over zijn polemieken-stof of polemieken-trant „ver- maand“ moest worden, waarom dan niet de betrokken kerkeraden, waaronder deze broeders ressorteeren, verzocht hen op het ongewenschte van hun optreden attent te maken?

En... waarom dit alles in de groote pers gepu- bliceerd?

Gepubliceerd in extenso?

Ook al is de adresseering van 't verzoek voldoende gemotiveerd, had het m.i. bij een vertrouwelijk schrijven moeten blijven en niet voor 't forum van vriend en vijand aan de orde gesteld. Moet een der- gelijke publicatie, inhoudende een verzoek aan een derde om die en die eens het een en ander onder het oog te brengen, over en weer niet prikkelen? Is het fijn gevoeld? Fijngevoeld ook in verband met de feiten, waarover het gaat en waaraan ik, als onbevoegd tot oordeelen, het zwijgen toe doe.

Moet het daarmee den door anderen gekozen weg van adhaesie-betuiging op, wat, gelijk mij van nabij bekend is, een soort applaus beteekenen kan van men- schen, die zich slechts eenzijdig hebben laten voorrich- ten over de dingen, die in 't geding zijn en zich over een zekeren scribent beklaagen, zonder dat ze de laat- ste jaren iets van hem lazen?

En in hetzelfde orgaan zegt Ds Ch. J. W. Teeuwen:

Dat er een gereformeerde polemieken noodzakelijk is, zal toch wel niemand, die het geestesleven onzer dagen bewust medeleefte, ontkennen. En evenmin behoeft ont- kend te worden, dat deze polemieken zich niet alleen te richten heeft tegen wat over de grens ligt van ons gereformeerde-kerkelijk leven, maar ook tegen hetgeen onder ons bij velen „gemeene zekerheid“ heeft, terwijl anderen die zekerheid minstens dispuabel achten. Wij men tot een oplossing komen, dan zal men toch beginnen moeten, de in het geding zijnde kwesties „scherp“ te stellen. En scherpe positie-afbakening gaat toch niet zonder scherpe formuleering. En scherpe formuleering alweer niet zonder scherpe toon. Wij zouden kunnen vragen: wat kan daar nu toch op tegen wezen? Brengt de aard van polemieken niet altijd mede, dat de toon min of meer gescherpt is?

Hebben onze groote voormannen in vroeger jaren niet altijd getoond tegen de onwaarsachtige liberale irenieken, toen men o zoo verdraagzaam was, maar ondertusschen onder datzelfde mom van verdraag- zaamheid zijn eigen liberale wereld- en levensbeschou- wing overal wist te laten koning kraaien?

Vervolgens:

Is het gevaar van een valsche gereformeerde ireniek dan zoo denkbeeldig? En richt de tegenwoordige gere- formeerde polemieken zich ook niet tegen die z.g. ireniek, die de bestaande kwesties toedekt, er niet meer op terugkomt en wenscht te vergeten, dat er een groot volksdeel is, dat zich om des lieven vredes wil wel voorloopig bij genomen beslissingen neerlegt, maar toch met voorbehoud van eigen gevoelen en gedachte?

Wij noemen hier als voorbeeld de kwestie van het promotierecht, waarover naar het oordeel der synode zelf nog lang geen eenparigheid van gevoelen bestaat. Is het nu geen bewijs van onvooroorloofde ireniek als men na gevallen synodale beslissingen over zulk een kwestie zwijgen blijft. En eenvoudig geen notitie neemt van wat van alleszins bevoegde en geleerde zijde ter zake van deze materie wordt te berde ge- bracht? Is men dan zelf door zijn verkeerde ireniek niet de oorzaak, dat de toon der polemieken hoe langer hoe scherper wordt? En werkt men dan zelf niet mede, dat er aan het kerkelijk debat vooralsnog geen bevre- digend einde komen kan?

Eindelijk:

Het moet ons toch van het hart, dat men in de op- stelling van zijn brief zeer eenzijdig tewerk gegaan is. Men spreekt wel in dat schrijven van vraagstukken, die soms van zoo abstract wetenschappelijk belang zijn, dat slechts geschoolde theologen er zich in kunnen verdiepen; maar men spreekt niet van kwesties, die zeker wortelen in de ziel van menig gereformeerde en die al sinds jaar en dag met volkomen eerlijkheid voor de ooren van dat volk bepleit zijn, en nu worden doodteezwageren.

Wij hebben er evenzeer bezwaar tegen, dat gemelde brief verzonden werd aan het college van curatoren